

אורות הגבעה - סוכות תשע"ח

הגיליון מוקדש לע"נ הרה"ח ר' ישראל צבי בן הרה"ח ר' צדוק שנפטר ביום א' דסוכות תשע"ז, אביו של יבל"ח טובים וארוכים מו"ר כ"ק אדמו"ר מטאלנא שליט"א

ליל א' אושפיזין דאברהם אבינו

אומר רש"י עה"פ "ואעשך לגוי גדול" - זה שאומר א-לקי אברהם, "ואברכך" זה שאומר א-לחי יצחק, ואגדלה שמך, זה שאומר א-לחי יעקב, יכול יהיו חותמין בכולם ת"ל והיה ברכה, כך חותמים ולא בהם וזה שאומרים מגן אברהם. נסקור כמה ביאורים בדברי רש"י:

א) ביאור דבר זה כי נתפרש לנו במקום אחר שמדת החסד היא התפשטות ומדת הדין היא צמצום והתכווצות. והרי ברור שזנות נחשבת פסולת של מדת החסד ונובעת ממנה וגם רציחה היא פסולת של מדת הדין ונובעת הימנה. אם כן ניחוי שכשם שבצד הפסולת מצינו רציחה לשם זנות ולא מצינו זנות לשם רציחה כמו כן בצד הקדושה מצינו צמצום לשם התפשטות ולא מצינו התפשטות לשם צמצום.

והביאור הוא שחסד הוא בבחינת כוח ראשון בכוחות הנפש ומדת הדין היא בבחינת כוח שני וטפל לה ובאה להוציא את שלימות החסד אל הפועל. [ויש להאריך, ע' פחד יצחק סוכות מאמר כ'].

וענינה של חתימה הוא כי על ידה של החתימה נחשבת כל מה שנכתב על גבה כאילו הוא מעשה ידיו של החותם. כלומר כחה של החתימה שהיא מקנה לבעליה יחס והשתייכות אף לפעולות הזולת. ועל כן, מכיון שמדתו של אברהם היא מדת ההתפשטות לכבוד שמים לכן יש בו הכח לחתום גם על פעולותיה של המדה ההפכית דגם מעשי צמצום מתהפכים לענין התפשטות כשמדת ההתפשטות חותמת עליהן. וכמו כן מדת הרחמנות שהיא מדתו של יעקב, שוב אינה אלא התפשטות של כח ההתפשטות הראשון אפילו על מי שאינו ראוי ולכן החתימה היא לאברהם. [עפ"י מאמרי פחד יצחק סוכות א']

ב) ולפי דרך זו שמתייחס לברכה ראשונה של שמו"ע, מבארים עפ"י התוס' בברכות [מ' ב'] שכל ברכה שאין בה מלכות שמים אינה ברכה וכי וברכות של שמונה עשרה אין בהן מלכות שאין באין בפתיחה ובחתימה אין שייך מלכות אבל אלקי אברהם הוי כמו מלכות, שאברהם אבינו המליך הקב"ה על כל העולם שהודיע מלכותו. ונמצא שהזכרת שמו של אברהם קובעת שם ברכה וזהו "והיה ברכה".

ג) וי"ל עוד עד"י עפ"י שנאמר בירושלמי [ב"מ פ"ה ה"ה] ובמדרש [דב"ר ג' ג'] מעשה ברבי שמעון בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאלי אחד. הלכו תלמידיו ומצאו בו אבן אחת טובה תלויה לו בצוארו. אמרו לו רבי 'ברכת ה' היא תעשירי' [דהיינו "קח - זכית!!"]. א"ל ר"ש בן שטח חמור לקחתי, אבן טובה לא לקחתי. הלך והחזירה לאותו ישמעאלי, וקרא עליו אותו ישמעאל 'ברוך ה' אלקי שמעון בן שטח'. הוי מאמונתו של בשר ודם אתה יודע אמונתו של הקב"ה שנאמן לשלם לישראל שכר המצות שהן עושין והיינו שע"י הנהגה טובה וראויה והליכה בדרכי המקום גורמים שהבריות מברכים את הקב"ה והיינו ישראל אשר כך אתפאר. וזהו "והיה ברכה" שיהי' בעצם מציאותו מקור ושרש שיברכו בני אדם את הקב"ה שע"י שיודיע ה' טבעו בעולם ויתפרסם שמו הטוב ויודעו מעשי הטובים ממילא תתרבה ברכת הקב"ה. [זאת ליעקב פ' לך לך]

ד) בגמ' בפ"י דיומא מובא שלא אמרו ירמיהו ודניאל גיבור ונורא [עד שהוחזרו] ונמצא שלא עומד לדורות בקביעות אלא גדול של אברהם וממילא הוא בעל החתימה שהוא היותר קבוע ומוחלט. [עורי צפון עמ' י"ג]

ה) כתב המהר"ל בגור אריה: "פירוש, כי הבטיחו הקב"ה שיהיה ממנו אומה גדולה ומאחר שתהיה ממנו אומה גדולה הקב"ה מיחד שמו עליו, דאין הקב"ה מיחד שמו רק על אבות האומה, והיינו מעמא מפני שאין הקב"ה מיחד שמו על יחיד פרטי רק על אומה שלמה ואותם שהם אבות האומה הקב"ה מיחד שמו עליהם ולפיכך על האבות דוקא". [ומכיון שאברהם היה אב ליצחק וליעקב הוא כולל אותם עיי"ש]. מבואר בדבריו, שפירוש אלקי אברהם אינו יחוד שמו ית' על אברהם אבינו בתור אדם פרטי אלא הכוונה אלקי אברהם וזרעו אחריו אשר הוא אב להם. וכתב בס' במי התורה [עמ' ס"א] שהרי זה מוכרח, שבפסוק כתוב "ואעשך לגוי גדול" וע"ז דורשים שהוא ענין אלקי אברהם ועל כרחך הפירוש כנ"ל שייחוד שמו על אברהם הוא מצד שהוא אב לאומה זו שעל אביהם ועליהם ביחד הקב"ה מיחד שמו, ביאור זה גם מבואר בפירוש המזרחי שם.

ו) "לך לך" פירש"י "להנאתך ולטובתך", ולמה צריך שיהיה לטובתו ולהנאתו? אלא דישנם מצוות אשר מהות קיומן הוא דוקא ע"י החפץ הטבעי ולא סגי בחשק של איתכפא כמו מצות אהבה דמי שיאמר שאוהב את תבירו מפני שמצוה לאוהבו ומצד טבעו לא יאהב אותו, אין זה נכנס כלל בסוג אהבה וע"כ מצות אהבה אינה באיתכפא אלא בהתאמצות לפעול גם על הטבע וכמו כן מצות אי"י לא בא קיומה מצד מצוה בלבד אלא שהמצוה היא גם להנאתך ולטובתך לדעת ולהרגיש שהיא משובחת גם בגשמיות ויש לחפץ בה גם מצד טבעה [עיי' בקונטרס אבא ביתך בהקדמה].

הסבר יותר עמוק בזה נראה ע"פ משארו"ל [פסחים קי"ז ב'] "ואעשך לגוי גדול" זה שאומרים אלקי אברהם "ואברכך" זה שאומרים אלקי יצחק, "ואגדלה שמך" זה שאומרים אלקי יעקב, יכול יהיו חותמים בכולם ת"ל והיה ברכה, כך חותמין ולא בכולם, והענין בזה דהנה נאמר "אתה הוא ד' האלקים אשר בחרת באברהם והוצאתו מאור כשדים ושמת שמו אברהם". ותמוה הלשון "ושמת" היל"ל "וקראת שמו אברהם". אכן כבר אמרו [נדרים ל"ב, ב'] בתחלה היה שליט על רמ"ג אברים כמנין אברם ואח"כ נעשה שליט על רמ"ח אברים כמנין אברהם ושלימות זו אינה אפשרית בלי עזר אלהי שמנחיל בו קדושה זו שיכול לשלוט על

כל רמ"ח איבריו. וזהו 'ושמת שמו אברהם' ששמת אותו שיהיה ראוי לשם זה להיות שליט על כל רמ"ח אבריו ואז הוא להנאתו ולטובתו, כי כל זמן שנמצאים באדם כחות מנגדים לקדושה עדיין לא יכול לטעום מטעם הקודש, אבל כשזוכים להיות שליטים על כל האיברים והגידים זוכים גם לטעמים עליונים שהם בבחינת ריח ניחוח לד'.

וזהו "בך חותמין" היינו שאותה השימה ששם הקב"ה את אברהם שליט על כל איבריו שיהיה להנאתו טובתו לא לאברהם בלבד עשה כן אלא לכל זרעו. ואם אמנם עדיין אנחנו בבחינת שם אברם ולא הגענו עדיין לבחינת שם אברהם שתהיה כל התורה להנאתנו וטובתנו. הנה כשיגיעו ימי תיקונו של עולם, יערה ד' רוחו ממרום אל עם קדשו להעלותם ולשים אותם בבחינת אברהם ותעבור רוח הטומאה מן הארץ וכל הרשעה כולה כעשן תכלה, "ונשגב ד' לבדו ביום ההוא" ואז יהיו כל התורה והמצוות להנאתנו ולטובתנו כדכתיב "אז תתענג על ד' והרכבתיך על במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ד' דיבר" [ישעיה נח יד] ונחלת יעקב הוא אשר פדה את אברהם היינו שבעבורו הגיע לשום שמו אברהם. [מי מרום חלק ח' עמ' ס' - ס"א]

ז' העולם נברא בחסד. "עולם חסד יבנה". אלה תולדות שמים וארץ בהבראם – אותיות באברהם. המחשבה הקמאית הייתה לברוא את העולם כדי ליישם מידת החסד של אברהם. התכלית הסופית של הבריאה היא גם חסד. כל מה שקורה הוא להחזיר את הבריאה בסופו של דבר לקו החסד – עם כמה תחנות באמצע.

הברכה מתחילה באלקי אברהם – המחשבה ש"דחפה" [כביכול] את הבריאה הייתה מידת אברהם. אחר כך יש גם את מידת הדין וגבורה של יצחק ומידת התפארת ותורה [והתפארת – זו מתן תורה, ברכות נ"ח]. של יעקב. ושוב בחתימה "מגן אברהם" – כל מה שהתרחש באמצע הייתה במטרה להוביל למידת החסד של אברהם. גם התורה מטרתה חסד, כמו שאמרו חז"ל [סוטה י"ד] "דרש ר' שמלאי תורה תחלתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים, תחילתה גמילות חסדים דכתיב "ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו תננות עור וילבישם", וסופה גמילות חסדים דכתיב "ויקבר אותו בגיא" ע"כ. הפתיח והחתימה – חסד. כי כל מה שבאמצע נעשה מכוח החסד הראשוני ועל מנת להוביל לחסד הסופי.

ומגילת רות נקראת בחג מתן תורה על שם מה? "יעש ה' עמכם חסד – אמר רבי זעירא: מגילת רות אין בה לא טומאה ולא טהרה, לא היתר ולא איסור, ולמה נכתבה? כדי ללמדך שכרם של גומלי חסדים".

כל בוקר אחרי ברכת התורה נוהגים לומר פסוקי ברכת כהנים – למה? לומדים ולומדים. ולומדים עוד. וכך צריך להיות – "והגית בו יומם ולילה" [וגם בבין השמשות!]. אבל בין לבין צריך למצוא זמן לפעולות של חסד וגם כוונת עצם הלימוד צריכה להיות בכיוון של חסד, כי הלומד התורה עושה חסד עם כל היקום. לכן מובן שמיד אחר ברכת התורה מצמידים פסוקי ברכת כהנים [שמדידתם חסד עפי' הזוה"ק] להורות שהתורה צריכה לשמש ברכה לזולת, שישמור אותו ה', שיאר ה' פניו אליו, וישא לו פניו מתוך שלום. ואומר ישעיהו "למדו היטב" שאין כוונתו "ללמוד טוב, כמו שצריך" אלא למדו להיטיב מעשיכם, תגמלו חסד עם הזולת.

אכן, התכלית של עם ישראל הוא "ונברכו בך כל משפחות האדמה". אברהם אבינו מזוהה בדרך כלל כאבי העם היהודי מסיבה מובנת והגיונית – שהוא באמת אבי העם היהודי.... אבל בנוסף חז"ל דורשים את שמו לאמר שהוא "אב המון גוים" – אבי כל האנושות. כי צינור הברכה בעולם זורם דרך אברהם.

לא "ותורה על לשונה" אלא "ותורת חסד על לשונה", כי יש תורה שהיא של חסד ותורה שאינה של חסד [עיי' סוטה מ"ט, ב].

ח' צדיקים פירשו שבזכות החסד תבוא הגאולה. ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה [עיי' סידור השפת אמת עמ' שי"ד, לשונות של אש בשם הרבי מקוצק עמ' ל"ד, מי מרום ח"ה עמ' ל"ג].

עיי' עוד בס' דעת תורה [שמאריך בנקודה שאברהם אבינו הוא השורש ועיי' בזה גם בשם משמואל בראשית עמ' של"ד], כלי חמדה [לך לך קונטרס אחרון, שלעתיד לבוא, בחתימה, שכל גויי הארץ הארץ יכירו בה', רק אברהם יהיה אב להם], בס' חזון אבי מאמר ז' [שמגן אברהם הוא הגנה על עם ישראל במשך הדורות] ובס' למנצח לדוד [לג"ר דוד כהן שליט"א ר"י חברון, שמאריך בחשיבות ומרכזיות מדת החסד].

ליל ב' אושפיזין דיצחק

"אברהם הוליד את יצחק" – ורש"י הביא מדרש אגדה "על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזהק לומר אברהם הוליד את יצחק לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו. מה עשה הקב"ה? צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק. וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק".

א' ויש להבין איפה מונחת כאן "ליצנות"? אולי רשעות, אולי מוציא שם רע, אולי סתם דברי הבל אבל איפה הליצנות? יש כאן משוה מצחיק??

נקדים דברי הרמב"ם כי ושמרו דרך השם האמור אצל אברהם הכונה היא דרך שהשם הולך בה [דעות פ"א], והיינו מצות דימוי הצורה ליוצרה. והנה זה שקלסתר פניו של יצחק היה דומה לשל אברהם, פירושו שהיה ניכר גם באהבתו של אברהם גם ביראתו של יצחק ששתיהן מקורן בדרכיו של הקב"ה וגם האהבה וגם היראה אינן אלא אמצעים של לדבקה בו על ידי ההליכה בדרכיו ולאמלי לא היה הדבר כך אלא שהאהבה והחסד של אברהם והפחד והיראה של יצחק לא היה להן הצד השווה הזה של הליכה בדרכיו, לא היו שתי המדות הללו של האבות מצטרפות לבנין קומה של אבהות לפרצוף של כנסת ישראל. וזה הוא הפירוש שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, כלומר כשם שהיה לו לאברהם תרח שלו כמו כן היה לו ליצחק תרח שלו ומציאותם של שני סוגי תרח מפסיקה בסכינא חריפא בין הדרגא של אלקי אברהם ובין הדרגא של אלקי יצחק, באופן שאין כאן ההתייחסות וההשתייכות של המדות הדרושות ליצירת ענין האבהות בישראל. וזו היא הליצנות הכי גדולה החותרת תחת אפשרות התהוותה של כנסת ישראל ועל כן ליצני הדור היו אומרים מאבימלך נתעברה שרה.

כי מהי ליצנות? מידת הליצנות העצמית בפי שהיא נמצאת בנפש בשרשה, ענינה הוא למצוא את הפרצה בכל בנין של חשיבות על מנת לסתור את כל הבנין מתוכה של פרצה זו. לכן עמלק נקרא במדרש "לץ" [לץ תכה זה עמלק] כי כולם פחדו מעם ישראל והם קיררו את האמבטיה הרתחת והתקיפו אותנו, לאמור, אין כאן כל סיבה לפחד. אנחנו עם ככל העמים. זו ליצנות. כך גם החתירה תחת התהוותה של עם האלקי היא ליצנות ממדריגה ראשונה. [עפ"י מאמרי פחד יצחק ד']

ב] פלא עצום. הכי משום ליצנות מרושעת זאת יש לשנות סדרי בראשית הכי משום כמה דברי ליצנות משוללי טעם של כאלו הנושאים על עצמם כתר שם טוב של ליצני הדור תפגע רוחו של אברהם אבינו. כלום יש להעלות על הדעת כי אי משהו יחדיר קורטוב של רצינות אל תוך דברי הריקנות של ליצני הדור? מה מטרה יש בהם בתוך דברי ליצנות אלו פרט לליצנות לשמה, הלא עיבורה של שרה מחוץ הטבע הוא לא היה כזאת לעולמים. מה איפוא ריוח יש להם מכך שמוציאים המה ברשעותם ובריקנותם את אברהם אבינו מן התמונה? מה ריוח יש לרשעות והשחתת ליצנותם? כמאה שנים עומד לו אברהם מן העבר האחד יחידי בודד מול עולם שלם ואינו מתפעל. העתה יתפעל עד כדי כך שיאלצו לצור צורה מיוחדת כדי לסתום פיותיהם של מקטרגים ליצנים, אתמהא?

אבל האמת היא כי לא לעלבנו של אברהם אבינו או לבושתו דואגים כאן. הנושא הוא אחר לגמרי. הפריע לאברהם שיש ליצנים בעולם. זה מה שהטריד את מנוחתו. לא לכבודו האישי דאג אלא האכפתיות שלו להתדרדרות הזולת. לכן ה' עשה נס ושידד מערכות הטבע כדי למנוע מאברהם את הצער הזה [ע"י בזה בס' ברכת מרדכי ועיין הסבר נוסף שכתב שה' התכוון למנוע פגיעה אישית באברהם].

ג] ויש תשובה נוספת: בס' די באר [בראשית תנינא עמ' קמ"ז והלאה] האריך בזה, ותמצית דבריו שכאשר הקב"ה עושה נס, הוא עושה בשלימות. הנס כאן היה מורכב משנים – א] שאברהם יהיה אבא ב] שרה תהיה אמא. אם רק מרכיב אחד היה קיים, זה היה גרעון בנס כי לא רואים את השליטה המוחלטת של ה' בטבע. ליצני הדור רצו לבטל את הנס הראשון באמרום שמאבימלך נתעברה שרה. בכך ביטלו את כוחו של ה' שאמנם הודו בנס אחד אבל המעיטו במימדי בנס. לכן צר קלסתר פניו של יצחק להיות דומה לאברהם עכ"ד עי"ש אריכות נפלאה. ולפי דבריו אנחנו מבינים גם את הליצנות, כי רצו להוריד מעוצם גדולת-תקיפותו-ובלתי-מוגבלותו של הבורא.

ד] פי' החי' הרי"ם: שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך - היינו שעל ידי שהתפלל אברהם אבינו ע"ה על אבימלך, לכן הוא נענה תחילה ונתעברה שרה. ומה שנקראים ליצני הדור אף שכן היה באמת [ע"י ב"ק ע"ב שאברהם התפלל על אבימלך ונענה תחילה] מפני שהם התכוונו זאת לשם ליצנות [שיח שרפי קודש].

ה] בס' חי' רבינו הגרי"מ [פיינשטיין] הקשה וכי התורה צריכה לעדות הקלסתר פנים? וביאר שנראה מזה שכל ענייני התורה צריכין להיות מאומתים ע"י המציאות בעוה"ז. וכעין מה שאמרו ז"ל יומא [דף ס"ט ב'] גבי דניאל וירמיהו שלא אמרו הגבור והנורא ולפיכך צר קלסתר פנים של יצחק דומה לאברהם שיהא הדבר מאומת גם בעוה"ז. ויעויין בגמ' קידושין דף ע' ב' דהקב"ה מעיד על יחוס השבטים כדכתיב שבטי י-ה עדות לישראל. אמנם כאן שהיה קצת טענה בשכל אנושי היה צריך לאמת הדבר במציאות עכ"ד.

ויש להביא ראיה לדבריו מהגמרא בשבת [שבת ל' ב'] "ייתב רבן גמליאל ודרש, עתידה אשה שתלד בכל יום, שנאמר 'הרה ויולדת יחדיו'. לגלג עליו אותו תלמיד, אמר 'אין חדש תחת השמש'. אמר ליה: בוא ואראך דוגמתו בעולם הזה, נפק אחזי ליה תרגולת. ותו, ייתב רבן גמליאל ודרש, עתידין אילנות שמוציאין פירות בכל יום, שנאמר 'וְנִשְׂאָ עֵנָף וְעָשָׂה פֵרִי' [יחזקאל י"ז כ"ג] מה ענף בכל יום, אף פרי בכל יום. לגלג עליו אותו תלמיד ואמר, והכתיב 'אין חדש תחת השמש'. אמר ליה, בוא ואראך דוגמתו בעולם הזה, נפק אחזי ליה צלף. ותו ייתב רבן גמליאל ודרש: עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, שנאמר 'יהי פיסת בר בארץ [תהילים ע"ב ט"ז]. לגלג עליו אותו תלמיד ואמר, 'אין חדש תחת השמש'. אמר ליה, בוא ואראך דוגמתו בעולם הזה, נפק אחזי ליה כמהין ופטירות, [נ]כלי מילת נברא קורא". עד כאן. הרי שצריך לאמת את האמונה במציאות.

ו] מה הליצנים רוצים? ה' עשה נס ששרה ילדה, אז מה הם מרויחים מהליצנות שלהם לייחס את הוולד לאבימלך?

משה רבינו אמר כחצות לילה ולא בחצות, שמא יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא אבל הקב"ה יודע עתיו ורגעיו אמר בחצות [ברכות ד']. הם השתגעו? כל הבכורות מתים באופן ניסי והם עסוקים בכך שהנבואה של משה לא הייתה מדויקת, שהרי הוא אמר בדיוק חצות והם מתו חצי דקה לפני או אחרי?? אלא כך דרכם של הליצנים מכחישי ה' – תמיד מחפשים איזה סדק כדי להוכיח שה' אינו כל יכול, שאין להתפעל ממנו יותר מדי.

לכן משה אמר כחצות ולכן הקב"ה צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם. [זוה דומה לתירוץ ד']

ז] ידוע שיש חכמת הפרצוף שאפשר להכיר בן אדם על פי תווי פניו, כמו שנאמר "וְאֵתָהּ תִּחְזֶה מִכָּל הָעָם אֲנָשִׁי חֵיל יִרְאֵי אֱלֹהִים אֲנָשִׁי אֲמָתִים שְׂנֵאִי בְּצַע וְשִׁמְתָּ עֲלֵהֶם שְׂרִי אֲלֵפִים שְׂרִי מֵאוֹת שְׂרִי חֲמִשִּׁים וְשְׂרִי עֶשְׂרִים". עפ"י איבחון בפרצופיהם, היה מסוגל משה להבחין ברמתם הרוחנית. הדימיון של יצחק לאברהם הצביע לא זו בלבד על קשר ביולוגי אלא גם על קשר רוחני, שיצחק הוא הממשך הרוחני של אברהם אבינו.

ואם כי מידתו הייתה דין – זו היתה בפנימיות, אבל מה שראו עליו היה "צחוק" [כשמו] ושמה, כמידת חסדו של אברהם [כ"כ השפ"א]. וכמובן ששורש מידת הדין שלו היה נעוץ בחסד.

ח' שמה צד אין קץ ואורות אין סוף

